

АДАПТАЦІЯ ЗМІСТУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ ДО СУЧАСНИХ ПОТРЕБ РИНКУ ПРАЦІ: КЛЮЧОВІ СТРАТЕГІЇ ТА ПІДХОДИ

*Юденкова О.П., кандидат педагогічних наук, доцентка кафедри
методики професійної освіти і соціально-гуманітарних дисциплін
Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти,*

Сучасний ринок праці вимагає від майбутніх кваліфікованих робітників гнучкості та швидкого адаптування до змінних умов. Адаптація змісту професійної освіти і навчання до сучасних потреб державного та регіонального ринків праці гарантує конкурентоспроможність випускників. Основними стратегіями такої адаптації є інтеграція новітніх технологій навчання, формування сучасних професійних практичних навичок та готовності до використання інноваційних виробничих технологій у своїй професійній діяльності, підвищення ефективності освітнього процесу. Оскільки, в умовах військового стану в Україні, сучасні сектори економіки стають все більш залежним від наявності кваліфікованих працівників, потребує ґрунтовного дослідження забезпечення адаптованої підготовки майбутніх працівників до викликів як вітчизняного так і світового ринку праці, що є критично важливим для його стабільності та конкурентоспроможності.

Трансформаційні та євроінтеграційні процеси, інтенсивний характер розвитку сучасних технологічних процесів зумовлюють потребу підготовки кваліфікованих кадрів, адаптованих до роботи в динамічному світі, здатних знаходити рішення в ситуаціях, пов'язаних з професійною діяльністю та життєвими обставинами, з належно сформованими ключовими і професійними компетентностями. Якісна та інклюзивна освіта, практичне навчання та навчання впродовж життя дають усім людям можливості розвинути ключові компетентності, а відтак у всіх освітніх закладах, що здійснюють практичну підготовку й навчання, доцільно використовувати підходи, орієнтовані на розвиток компетентностей. У зв'язку з цим, особливої ваги набуває проблема зростання професійної готовності майбутнього кваліфікованого робітника, формування в нього чіткого усвідомлення перспектив розвитку своєї професії, її

ролі й місця в суспільному розподілі праці, гордості за доручену справу, впевненості у правильності вибору своєї професії, що приводить в подальшому до формування компетентностей.

У зв'язку з цим, маємо усвідомлювати, що саме зростання професійної готовності майбутнього кваліфікованого робітника стимулює формування компетентностей через краще засвоєння не лише теоретичного матеріалу, а й практичних навичок, необхідних для роботи в сучасних умовах. Поглиблене опанування конкретними професійними навичками та вміннями сприяє розвитку випускників у компетентних фахівців у своїй галузі. Завдяки акценту на сучасну практичну підготовку, майбутні робітники здатні ефективно застосовувати свої знання та вміння у реальних ситуаціях на робочому місці, що сприяє їх успішній адаптації до вимог сучасного ринку праці.

Процеси реформування професійної освіти в Україні тривають, вони супроводжуються оновленням її змісту, використанням інноваційних виробничих технологій у різних видах навчальної діяльності учнів.

Складний взаємозв'язок між сферою економіки та змістом професійної освіти реалізується за об'єктивними законами відповідності змісту професійної освіти актуальному стану виробництва та ринку праці, тому основою сучасного професійного навчання майбутніх кваліфікованих робітників мають стати саме інноваційні виробничі технології, що ґрунтуються на інтелектуальній праці, на основі врахування інтеграційних підходів у професійній освіті (інтеграція за видами діяльності працівника, за ступенем інтегрованості професій, за змістом навчання).

Професійна педагогіка – не ізольована система знань, вона має відобразити процес взаємодії науки, освіти і виробництва, осмислити його і здійснити на нього свій вплив. Для цього необхідно знати як закони виробництва, так і закони педагогіки: 1) *знання типів виробництва, для яких здійснюється підготовка робітників*, за якими визначається виробничий профіль робітника; 2) *знання рівнів механізації та автоматизації виробничих процесів* для визначення змісту праці робітників; 3) *знання ступеня неперервності технологічних процесів*, за

яким визначаються форми організації праці; 4) *знання стану організації праці*, за яким визначаються обов'язки робітників; 5) *знання складу обладнання та предметів, що використовуються у процесі праці*, на підставі яких визначається спеціалізація економіки; 6) *знання федерального і регіонального компонентів у змісті професійно-технічної освіти*; 7) *знання основ взаємозв'язку загальноосвітньої і професійної підготовки*, що дозволяє створити систему знань, навичок і умінь в учнів з різних предметів.

Професійна підготовка майбутніх кваліфікованих робітників, як явище педагогічне, якнайтісніше пов'язана з економічною сферою. Цей зв'язок зумовлює необхідність враховувати у процесі організації професійної освіти об'єктивні чинники, що діють в економічній сфері.

Більшість науковців вважає, що в професійній освіті завжди буде актуальним питання залежності змісту освіти від впливу різних чинників: соціально-економічних відносин, рівня розвитку виробництва, науки і техніки.

Аналіз якості підготовки майбутніх кваліфікованих робітників показує, що без сформованості в них цілісних структур особистості (мотивів, норм, цінностей, спрямованості, соціальної позиції), а також без сформованості здатності цілісної системної орієнтації в технологічному процесі робітник не може бути допущеним до експлуатації коштовного технологічного обладнання, оволодіння автоматизованими інформаційними системами управління підприємством тощо.

Подальше впровадження інновацій у виробництво підвищує продуктивність і конкурентоспроможність підприємств, тому кваліфіковані робітники з готовністю до роботи з інноваційними технологіями стають надзвичайно цінними для роботодавців. Отже, вимоги до формування готовності в майбутніх кваліфікованих робітників застосовувати інноваційні виробничі технології, які базуються на тенденціях глобалізації та стрімкого розвитку технологічних ринків, високому рівні комп'ютеризації виробничих процесів, роботизації потребують обґрунтування сучасного змісту, засобів і методів професійної освіти та навчання. Основою формування нового змісту професійної підготовки

кваліфікованих робітників має бути адекватне урахування якісних змін характеру і змісту праці: інтеграція професійних функцій, інтелектуалізація праці, гуманізація виробничих відносин, що потребує використання *інтегрованої* спеціальної дисципліни. Реалізацію комплексного підходу до планування професійної підготовки робітників у закладах професійної освіти доцільно здійснювати через *професійну спрямованість навчання та інноваційні виробничі технології певної галузі*.

Аналіз і узагальнення практичного досвіду і наукових досліджень дозволили встановити, що не повною мірою розкрита сутність готовності майбутніх кваліфікованих робітників до застосування інноваційних виробничих технологій у професійній діяльності, не визначено її структурні компоненти та їх характеристики. Отже, необхідно розглянути сутність професійної готовності учнів ЗП(ПТ)О до застосування інноваційних виробничих технологій у майбутній професійній діяльності.

Педагогічний процес у ЗП(ПТ)О розглядається як складний навчально-пізнавальний, виховний і трудовий процес, що характеризується як загальними, так і специфічними закономірностями. Незважаючи на свою багатогранність, він є цілісним. Виробниче навчання будується відповідно до логіки виробничого процесу, вимог до кваліфікації та завдань виховання і розвитку учнів. Логіка виробничого процесу – об'єктивна закономірність, що виражає науково-практичну послідовність формування в учнів конкретної системи знань, умінь та навичок, способів виробничої діяльності, виховання й розвитку світоглядних, морально-трудова, естетичних та фізичних якостей особистості кваліфікованого робітника.

Психологічний аспект виявляється у розвитку технічного мислення, інтелекту, здібностей учнів, у профорієнтації на робітничі професії, формуванні морально-психологічних установок на професію, потреб, інтересів – джерел активного ставлення до навколишнього світу та колективу. У процесі професійного навчання і виховання виявляються наявні в учнів фізичні, соціальні й духовні якості. Вони мають рушійний вплив на ефективність оволодіння

професією, постійно удосконалюються у виробничій діяльності, спілкування одного з одним завдяки цілеспрямованій виховній роботі, самовихованню.

Фізіологічний аспект виявляється у професійній спрямованості особистості, характеристиці основних фізіологічних і психофізіологічних функцій та якостей організму і особистості, у психофізіологічному доборі учнів для робітничих професій, встановленні діагностичних нормативів (вікових, статевих, регіональних) у системі функціональної діагностики, в оцінці професійної відповідності.

Матеріальну основу виробничого навчання складає зміст виробничого процесу, всі елементи якого знаходяться у певному зв'язку та взаємообумовленості. Разом з тим його основу складають *соціальна* мета формування особистості, психофізіологічні особливості професії, принципи, способи і послідовність формування готовності майбутнього робітника до професійної діяльності.

Розвиток особистості – це зростаюча за масштабами і рівнями інтеграція – утворення великих блоків, систем або структур, синтез яких є найбільш загальною структурою особистості. Фактором професійного зростання особистості є система об'єктивних вимог до неї, детермінованих професійною діяльністю, у процесі виконання якої виникають нові властивості та якості.

Отже, аналіз проблеми показав, що особливість професійно спрямованої підготовки фахівців полягає *по-перше*, в формуванні потреб, мотивів, інтересів і нахилів, що виражають позитивне ставлення особистості до майбутньої професійної діяльності; *по-друге*, в набутті фундаментальних і професійно орієнтованих знань й умінь, у забезпеченні зв'язку між теоретичним і практичним навчанням, що сприяє формуванню системи професійних знань, умінь і навичок майбутнього фахівця.

Основним елементом знань є факти наукового, науково-технічного і виробничого значення. Зміст виробничого навчання за професіями визначає професійний критерій, зумовлений аналізом трудових функцій працівників.

Аналіз міркувань вчених дає нам змогу зробити узагальнений висновок, що

професійне навчання кваліфікованих робітників розглядається як процес, спрямований на підготовку, зорієнтовану на формування готовності до застосування інноваційних виробничих технологій. Базовою інваріантною складовою професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників, необхідним елементом оволодіння професією, способами і прийомами виконання функціональних обов'язків визначаємо готовність до застосування інноваційних виробничих технологій у професійній діяльності. Для того, щоб навчити майбутнього кваліфікованого робітника виконувати виробничу діяльність на рівні готовності, слід розглянути її сутність, визначити компонентний склад і етапи цієї діяльності.

Для виявлення сутності поняття «готовність майбутніх кваліфікованих робітників до застосування інноваційних виробничих технологій» нами були досліджені і узагальнені різні точки зору на поняття «готовність».

Найважливі аспекти розгляду готовності до праці – соціологічний і економічний, які спираються на її обумовленість специфічними вимогами до трудової діяльності в умовах ринкового виробництва Г. Атанов, Ю. Бабанський, Л. Виготський, Б. Ломов, та ін. Ученими доведено, що у діяльності не лише виявляються здібності тих, хто навчається, а й у них вони і створюються; при організації певного виду освітньої діяльності тих, хто навчається, формуються відповідно до цього виду здібності та якості особистості. Діяльність є цілеспрямованою і мотивованою системою дій і операцій, яка передбачає досягнення певного запланованого результату. Формування готовності учнів до трудової діяльності здійснюється більш ефективно за умов їх орієнтації на працю в реальному виробництві.

Вчені зазначають, що без сформованості у кваліфікованих робітників цілісних структур особистості (мотиви, норми, цінності, спрямованість, соціальна позиція), а також без сформованості здатності цілісної системної орієнтації в технологічному процесі робітник не може бути допущений до експлуатації технологічного обладнання.

У науковій літературі готовність розглядають як з точки зору психології за

різними ознаками: наявність здібностей (Б. Ананьєв, С. Рубінштейн); якість особистості (К. Платонов); установку (Д. Узнадзе); так і з точки зору педагогіки: як синтез властивостей особистості (В. Крутецький); система, що складається з мотиваційного, змістовно-процесуального і виконавчого компонентів (О. Мороз, В. Сластьонін, Є. Кулик), причому мотиваційний компонент утворює основу для реалізації інших її структурних компонентів.

Під мотивацією особистості розуміємо систему її цілей, потреб і мотивів, які детермінують діяльність і поведінку людини. Якісний зміст мотивації визначає зміст видів діяльності, характерних для даної людини.

Окремі науковці всі мотиви об'єднують в дві групи – «безпосередні» і «опосередковані». До перших віднесено мотиви, які безпосередньо включені в сам процес діяльності, і відповідають її соціально заданим цілям і цінностям. Вони можуть бути представлені пізнавальними мотивами і мотивами, пов'язаними з розвитком особистості. Опосередковані мотиви пов'язані з цілями і цінностями поза діяльністю, проте можуть у ній хоча б частково задовольнятися. Це соціальні мотиви, мотиви досягнення і стимулів мотиви. До соціальних відносяться мотиви, зміст яких складають потреба у спілкуванні, соціальних контактах, престижі, авторитеті і визнанні, лідерстві. До мотивів досягнення відносяться мотиви, обумовлені потребою в успіху, наприклад, мати високий життєвий рівень, професійний і посадовий статус. До стимульних відносяться мотиви устремління до досягнення незалежності. Кожна з двох груп, у свою чергу, має власну структуру.

Вивчення стану проблеми в науковій літературі свідчить про те, що найбільшу увагу дослідники приділяли змісту і специфіці діяльності в цілому. У багатьох роботах аналізувалися якості і властивості особистості, необхідні для якісного виконання своїх обов'язків.

Готовність до виробничої праці утворюється трьома підпорядкованими групами якостей особистості, які забезпечують її підготовленість до виконання відповідно виробничо-виконавської, виробничо-комунікативної та соціально-виробничої функцій. Учений вказує на те, що структура готовності до праці як

складного особистісного утворення відповідає структурі, субординації тих функцій, які треба буде виконувати майбутньому працівникові на виробництві.

У структурі підготовки фахівця до інноваційної діяльності виділяються такі компоненти: мотиваційний (інтерес до діяльності, прагнення до самовираження, творчості, професійного росту, позитивне ставлення до роботи); когнітивний (наявність фахових знань); операційно-діяльнісний (готовність фахівця здійснювати інноваційну діяльність); рефлексивний (здатність аналізувати різні складові власної діяльності, готовність до аналітичного ставлення стосовно себе і своєї роботи, здатність до рефлексії власного досвіду).

Отже, здійснений аналіз дозволяє зробити декілька висновків.

У структурі готовності можливо виокремити два компоненти: перший, що формується впродовж довгого часу і пов'язаний з особистісними рисами, і другий, на який можна впливати в короткочасному періоді. Отже, готовність кваліфікованих працівників до вивчення інноваційних виробничих технологій будь-якої галузі будемо розглядати як готовність до здійснення цілком конкретної діяльності, тому її доцільно розглядати з позиції діяльнісного підходу. Діяльнісний підхід до готовності вимагає, насамперед, визначення змісту діяльності. На підставі цього змісту діяльність висуває перед суб'єктом певні вимоги. Суб'єкт може відповідати або не відповідати цим вимогам, і тоді мова може йти про його готовність або неготовність до діяльності.

У структурі готовності до діяльності, на думку більшості вчених, виділено мотиваційний, професійно-практичний, когнітивний, креативний і виховний компоненти.

Вважаємо за необхідне приділити спеціальну увагу поняттю рефлексії як компонента готовності. Дослідниками (М. Варбан, В. Давидов, А. Кучерявий, І. Семенов та ін.) розкрито різні аспекти «виходу» особистості у рефлексивну позицію, усвідомлення власної діяльності та досвіду. Рефлексивність полягає як в усвідомленні дій людини в контексті її існування, так і в усвідомленні дій і процедур поведінки і діяльності на їх основі та засобів, які постійно розвиваються в ході суспільно-історичного прогресу, удосконалюються і

створюються в процесі індивідуальної та групової творчості.

Рефлексія професійного становлення – це здатність людини виокремлювати, аналізувати, оцінювати, пізнавати, усвідомлювати свої можливості, особистісні та професійно важливі якості, різні боки своєї діяльності та розвитку як професіонала, а самоствавлення особистості розуміється як рефлексивність. Необхідним фундаментом для розвитку творчої, високоосвіченої особистості є організація самопізнання, самовиховання та самоосвіти учнів у професійно орієнтованому аспекті. Розвиток рефлексивності є результатом застосування педагогічним працівником таких методик, у яких змодельовані дії самоаналізу, самооцінювання, самосинтезу, Я-проблематизації, та Я-концептуалізації. Зазначене дає підстави включити до структури готовності рефлексивний компонент.

При формуванні рефлексивного компонента основні зусилля учнів мають бути спрямовані на самоаналіз, самопізнання з наступною саморегуляцією і самоактуалізацією, крім того, учнів варто привчати до регулярного аналізу дійсності і визначення свого місця в ній, до оцінювання своїх дій збоку.

Узагальнюючи погляди вчених на *структуру готовності* майбутніх фахівців до виробничої діяльності, визначимо, що структура діяльності є сукупністю взаємопов'язаних і взаємообумовлених компонентів: *мотив* – сукупність соціально обумовлених і особистісних потреб, спрямованих на предмет дослідження; *мета* – отримання об'єктивно нового знання про реальності і формування способів дії з оволодіння цим знанням; *об'єкт* – виділений для вивчення фрагмент матеріальної або духовної дійсності; *предмет* – сукупність встановлюваних властивостей об'єкта; *процес* – послідовність дій, що протікають у відповідності до логіки наукового дослідження; *продукт* – об'єктивно нове знання про дійсність.

На основі аналізу поняття «готовність», представлені сутності діяльності нами сформульовано робоче визначення готовності, яка розглядається нами як *складне особистісне утворення, яке визначає стан особистості суб'єкта і інтегрує в собі мотиваційно-ціннісне ставлення до цієї діяльності, систему*

знань і практичних умінь в галузі застосування інноваційних виробничих технологій, що дозволяють продуктивно їх використовувати при виконанні виробничих функцій діяльності в умовах поліграфічного виробництва.

На основі узгодженості структури готовності і структури діяльності нами було визначено такі компоненти готовності учня ЗП(ПТ)О до застосування інноваційних виробничих технологій у професійній діяльності: мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний, рефлексивний.

Якість реалізації принципів структурування компонентів змісту підготовки майбутніх кваліфікованих робітників до праці залежить від урахування педагогом вимог до робітника конкретної галузі, мети і функцій інтеграції змісту відповідної підготовки та інших чинників.

Отже, формування готовності майбутніх кваліфікованих робітників до застосування інноваційних виробничих технологій відіграє ключову роль у забезпеченні конкурентоспроможності та стабільності підприємств у сучасному глобальному економічному середовищі. Адаптація навчальних програм та підходів до навчання відповідно до потреб ринку праці допомагає забезпечити відповідність кваліфікацій та навичок майбутніх працівників сучасним вимогам.

Список використаних джерел

1. Юденкова О.П. Синхронізація професійної освіти з трендами ринку праці та потребою на сучасні кваліфікаційні навички фахівців шляхом реалізації компетентнісного підходу. *Цифрові трансформації та інноваційні технології в економіці [електронне видання]* : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, Ломжа - Харків, 14-15.03.2024.URL: <http://surl.li/shpwwg>
2. Юденкова О.П. Роль ефективної комунікації в розвитку партнерства між закладами вищої освіти та підприємствами як сучасний освітній тренд. *Українська мова та культура в сучасному гуманітарному часопросторі: аспекти міжмовної комунікації та формування комунікативної компетентності сучасного фахівця. Міжнародна науково-практична інтернет-конференція. м. Ломжа, Польща, 21 лютого, 2024. С. 180 -187.*